

Papp Tibor

RÉGI ÖREGEK

(részlet)

G YERMEKFEJEM szerint a faluban voltak pulykák, nagyfiúk, nagylányok, felnőttek, öregek és régi öregek. A piramis csúcsán az állandóan idézett régi öregeknek csak szellemképe volt, olyan anyag-talan jelenléte, mely árnyékot vetett ránk, gyerekekre is. Naponta hallottuk, hogy a régi öregek ezt nem így csinálták, hogy a régi öregek ezt is tudták meg azt is tudták, hogy a régi öregek ilyenkor azt mondták... A lépcső legfelső fokán álltak, láthatatlan kórust alkottak, s fejük fölött, mint a szentlélek pünkösdi tüzes lángnyelvei, röpködtek a nekik tulajdonított szentenciák. Egyszerre voltak múlt és jelen, olyan múlt, amelyik nem tud elmúlni, amelyik ott van hátul az időben, de polipkarjaival előrenyúl, és olyan jelen, amelyik arctalan, de mások által idézve folyton beszél. A kollektív múlt ingoványos tudatát őrizték, és a süppedékeny valóságot érzékeltették, melyen át összekötötték a tegnapot a holnappal. A régi öregek ismerték a háborút, a ködbe vesző 1848-ast, tudtak a vállalji nemzetőrökről, megélték a béke bársonyos és tüskés napjait, láttak teli csűröket, kővér állatokat, boldog és boldogtalan menyasszonyt, rablókat, akik a hegyekből jöttek, tolvajokat, gyilkosokat, jóindulatú utazókat és gonosz szellemeket. A nagymamák meg a nagytaták gyakran emlegették őket, különösen olyankor, amikor példára volt szükség. Könnyű volt belőlük meríteni, ők még egy zsebkendőnyi országrész elmerülő, zárt világában éltek, amelyikben a kenyér szent volt, morzsáit az utolsó szemig összeszedték, a héját, ha már nem bírták megrágni, olyan vékonyan vágták le, hogy át lehetett látni rajta, ők mezítláb zarándokoltak Máriapócsra, és tudták, mit kell csinálni, ha valakinek megrándul a dereka, és azt is, hogy mikor és hogyan kell valakinek a vérét nadállal szívatni. A kis utálatos állat lelőhelye a Vezérárokban volt, ha valaki bizonyos helyen beleállt a vízbe, a piócák gyorsan rátapadtak a lábára, azonban a parton megsózva elengedték magukat, lehullottak. Ezután vízzel töltött befőttesüveg lett az otthonuk, onnan kellett a kis zászlóként lobogó piócákat kiemelni, s rátenni a beteg nyakára, ötöt, nyolcat, ahol azon nyomban nekikezdték a munká-

nak, szívták a beteg vérét, és dagadtak, dagadtak, mindaddig, amíg hüvelykujj vastagságúak nem lettek. Megsózva engedték el a beteg nyakát is, majd valaki kifejte belőlük a vért, hogy újfent vékonyak, csinosak legyenek, s így várják a következő beavatkozást.

A régi öregek bandájában jártak aratni az uradalomba. Nagymámat gyerekkorában a szülei többször elvitték, messze a falutól. A legnagyobb nyári hőségben a férfiak a kaszát forgatták, az asszonyok markot szedtek. Este szabad tűzön levest főztek sok krumplival, szalonnával, aztán gyorsan lefeküdtek aludni a fészerben leterített szalmára, mert hajnalban az első derengéssel együtt keltek. Az az egyik pulya, akit magukkal vittek, vizet hordott egész nap. A régi öregek még „ösmerték” a lápot, ahonnan vesszőkosárban hozták nekik a csíkászok a csíkot (az artézi kút táplálta Kis utcai tóban ’44 nyarán még láttam egy csíkáaszt kerek vesszőkosarával, melyben, mintha kígyók lennének, hullámoztak, tekergőztek a vékonyka állatok), a régi öregek tudták, ki a megbízható ember, aki biztonságosan eligazodik a zombékok között, akire rábízhatták az életüket is, mert a láb minden sarka veszéllyel van teli, elkápráztat és leház, nekik még volt olyan ismerősük, aki rátartian nekiment a halál zöldesfekete mezejének, ahol nem elég okosnak lenni, nem elég ismerni a füveket, a fákat, sem a ravaszság, sem az erő nem segít, amikor elmegy a talaj a láb alól, amikor hirtelen minden folyékony lesz, habarcsos és puha, a lápon csak az tud élni, aki az előtte járóktól kitanulta, mikor hova szabad lépni, mikor kell visszafordulni, mert bizony, bizony, mondták, néha vissza kell fordulni, s jaj annak, aki makacsodik. A régi öregek tudták, hogy a lápon testtelenül lobbanó lidérccek a halottak visszatérő szellemei, azokéi, akiket elnyelt az ingóvány, akik belevesztek a vízenyős földbe, akik a láb torkában testestül-lelkestül eltűntek, s ebből kifolyólag nem volt rendes temetésük, pappal, kántorral, harangszóval. Sokat tudtak a lidércfénnyel nem rendelkező, egyszerű falusi szellemekről is, azokról, amelyek bezörgettek az ablakon, azokról, amelyek elfújták az olajmécesest vagy meghúzták éjszaka a hálóingben tornácra kilépő lány haját, azokról, amelyek összejárálták a padláson a búzakupacot, amelyek megrontották az állatot, amelyek leverték a szőlőfürtökről a szemeket, mint a jégverés. Nagyanyám, aki gondolataiban leginkább együtt élt a régi öregekkel, tőlük hallotta, hogy nagyon-nagyon régen, a doktorék melletti házban, amikor beteg feleségét megelőzve meghalt a gazda, az volt utolsó kívánsága, hogy cipőjét az ólban lévő padlásfeljáró lépcsőjére tegyék. A roko-

nok engedelmeskedtek neki, nem sejtven a következményeket, nevezetesen azt, hogy nap mint nap, reggelente, kitrágyázva, frissen aljazva, tisztán találják majd a teheneket, csak a cipő lesz újra meg újra piszkos. Ez így ment három hétig, az asszony haláláig. A gazda szelleme járt vissza éjszakánként, mondta kísértetiesen nagyanyám, majd rögtön hozzátette, volt, aki meg akarta lesni, de azt éjszaka, bármennyire küszködött ellene, elnyomta az álom, s mire felébredt, már rendbe voltak téve a tehenek. Ilyenkor nagyapám, aki a maga egyszerű életéből rakta össze a világot, megátalkodott racionalista lévén keményen kontrázott, ugyan, ugyan, micsoda hülyeségeket beszélsz, nincsenek szellemek, én soha nem találkoztam eggyel sem. Azaz egyszer majdnem, amikor Érmihályfalván segéd voltam, és a mester engem küldött Károlyba marhát vásárolni. Este tizenegykor kellett elindulnom, hogy gyalog odaérjek a vásár kezdetére, amikor a legjobb üzletet lehet kötni. Éjfél felé nagy, sűrű erdősen vezetett keresztül az utam, s egyszer csak arra lettem figyelmes, hogy még elég messze tőlem, de felém haladva, talán másfél méter magasságban egy nagy fehér folt lebeg. Jobban odafigyelve a folt felől hangokat is hallottam, *ha-a-a-a*, *ha-a-a-a*-szerű nyöszörgést. Ólombütykös marhahajtó botomat vékonyabbik végén megmarkolva odakialtottam a lebegő fehérségnek, hogy állj!, egy lépéssel se közeledj hozzám, mert leütlek. A nyöszörgés folytatódott, a folt közeledett. Amikor három-négy méternyire lehetett, botomat felemelve odaugrottam hozzá, és lesújtottam rá. Azonnal földre rogyott, és sopánkodó hangon az életéért könyörgött. Hát nem szellem volt! Egy szerencsétlen süket öregasszony, aki a fején egy zsák lisztet vitt haza a malomból. Szerencsére semmi baja sem esett, mert az ütés a zsákot érte. Hát ilyenek a ti szellemeitek, vonta le a tanulságot kissé gúnyosan nagyapám. A régi öregeket nagymama néha svábul idézte, de rögtön elmondta magyarul is, hogy mindenki megértse. Ezek a nekünk, fiataloknak idegen mondatok olyanok voltak, mint egy nagyra nyílt tearózsában egy középre becsúsztatott égő gyertya, mely rövidesen elfogy, elalszik, csak halvány emléke marad meg, összekeveredve a tearózsa nedves sárgájával.

Nagymama szerint Vállajnak is volt Rózsa Sándora, aki ugyan nem Vállajon lakott, talán Mérken, talán Ecsedben, de Vállaj is beletartozott működési körzetébe. Igazi betyár, akita a zsandárok hajkurásztak, üldöztek mindenütt. Pont olyan volt, mint az igazi Rózsa Sándor, de nem lévén lova, ő nem lóháton száguldott árkok és bokrok felett, és nem Rózsának hívták, azonban a keresztneve, az Sándor volt. Azt han-

goztatta mindenütt, mint az igazi Rózsa Sándor, hogy ő a szegényeket nem bántja, a szegényektől nem lop el semmit, csak a gazdagoktól veszi el a felesleget. Rövidke gúnyos kacajjal toldotta meg nagymama a meséjét, valahányszor a híres rabló önmaga által kikiáltott erkölcsös oldalát ecsetelte. Rókaeszű ember volt, az biztos! Ravasz és gyors. Egyszer valamilyen rablás után a zsandárok a nyomába szegődtek, lóháton is mentek utána, de mindig egérutat nyert, mert jól ismerte a járást, tudta minden árokról, hol lehet átugrani, ismert minden ösvényt, minden zugot, ahol megbújhatott. Na de akkor nagyon a sarkánál voltak, a végén a Csere-szőlőbe menekült, leült egy padra, a kabátját kifordítva vette fel, és miután kalapját begyűrte a zsebébe, s a haját jól megköpdösve a koponyájához simította, rágyújtott egy pipára. Jöttek a zsandárok, ketten is, lóháton. Nagy tanácstalanul álltak meg előtte, s megkérdezték tőle, látott-e az imént itt egy embert menekülni. Hogyne láttam volna, fekete kalapja volt, válaszolta fukaron. És merre ment? Hát, itt még egy darabig erre, itt az úton, aztán ott, azoknál a fáknál lekanyarodott, mintha Bátor felé akarna menni. A rendőrök nagy sietve elindultak a jelzett irányba, Sándor meg befejezte a pipáját, és visszatért a faluba. Hát ilyen egy találékony volt ez az ember. Egyszer egy szegény asszony, aki a temető mellett lakott, a Hegyen, arra lett éjszaka figyelmes, hogy zaj van a kamrában, mintha járna ott valaki. Felkelt, és egy késsel a kezében kiment, hogy megnézzze, mi van. Hát ez a Sándor éppen egy fél oldal szalonnát emelt le a kéményből, amikor rányitott. Hát te mit csinálsz itt? Tőlem, egy szegény asszonytól lopod el utolsó szalonnámat, amivel ki kell tartak télig, hiszen más ennivalóm alig van? Te, aki azt hangoztatod, hogy a szegényeket nem bántod, pont engem, egy egyedülálló özvegyet lopsz meg? Ugyan, Mari néni, válaszolta Sándor, mert ismerte az asszony nevét, hogy képzelné el, hogy én magától valamit is ellopok, nem tudtam, hogy maga lakik itt, ha tudtam volna, higgye el, messze elkerülöm a házát. De hát nézze, én nem akarok magának rosszat, visszaakasztom a szalonnát a helyére, hozzá ide azt a sámlit... Szegény asszony a sámlióért nyúlt, letette a kést, de abban a pillanatban mögéje ugrott Sándor, lefogta, aztán megkötözte, le a sámlira, és miközben az asszony segítségért kiáltozott, amit persze nem hallott meg senki, még egy pár kolbászt is leakasztott, és elment. Hát így volt ez a rabló a szegényekkel, vont a tanulságot nagyanyám, meglapta és becsapta őket. Mari nénivel is elhittette jóakarátát, az a szegény asszony meg bedűlt neki.

(Kortárs, 2002/4.)